

Examen HAVO

2024

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 36 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 62 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 Denken we wel genoeg?

In alinea 1 en 2 wordt meermaals gebruikgemaakt van figuurlijk taalgebruik.

- 1p 1 Welk inhoudelijk aspect van tekst 1 wordt met dit figuurlijk taalgebruik vooral benadrukt?
- A het grote belang van denken
 - B het ongrijpbare van de eigen gedachten
 - C het overprikkelen van onze gedachten
 - D het plezier van denken

“dat hij zijn ‘beste denken’ ergens tussen acht en twaalf ’s avonds doet, liggend op de grond: dat biedt ‘de rust en het verhoogd bewustzijn die nodig zijn om ideeën uit de schaduw te lokken’.” (regels 31-36)

- 1p 2 Wat brengt dit tekstgedeelte tot uitdrukking?
- A Goede ideeën ontstaan alleen wanneer je er hard je best voor doet.
 - B Goede ideeën zijn vaak afkomstig van de beste denkers.
 - C Ideeën ontstaan gemakkelijker als je de juiste omstandigheden creëert.
 - D Ideeën overkomen je eigenlijk, omdat ze buiten jezelf ontstaan.

“Ik heb geprobeerd om onderzoek te vinden dat dit fenomeen verklaart, maar dat is mislukt.” (regels 44-46)

- 1p 3 Welk fenomeen wordt bedoeld in dit citaat?

De auteur doet in alinea 7 een uitspraak over gedachten die ze krijgt in de kassarij.

- 1p 4 Welk figuurlijk taalgebruik uit alinea 1 tot en met alinea 4 sluit hierop aan?
- A gedachten als rondrennende kuikens (alinea 1)
 - B gedachten als vissen die zo nu en dan boven het water uit springen (alinea 2)
 - C een brein dat sneller is dan de bliksem (alinea 4)
 - D een brein als een moeras waarin zelfs de meest vastberaden ontdekkingsreiziger verstrikt raakt (alinea 4)

In alinea 7 illustreert de auteur haar eigen telefoonverslaving met een voorbeeld.

- 1p 5 Leg uit wat de auteur uiteindelijk wil aantonen met dit persoonlijke voorbeeld.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In alinea 6 en alinea 8 staan concrete voorbeelden van situaties waarin ons denken onder druk staat.

- 1p 6 In hoeverre komen deze voorbeelden inhoudelijk overeen?
Deze voorbeelden komen inhoudelijk
- A niet helemaal overeen, want in alinea 6 gaat het om niet willen denken, en in alinea 8 om niet kunnen denken.
 - B niet helemaal overeen, want in alinea 6 proberen we aan zowel lichaam als geest te ontsnappen, en in alinea 8 alleen aan onze geest.
 - C wel overeen, want in zowel alinea 6 als alinea 8 belemmert een gebrek aan discipline het denken.
 - D wel overeen, want in zowel alinea 6 als alinea 8 zijn we bezig om te ontsnappen aan datgene waarop onze gedachten gericht zouden moeten zijn.

“Elk vrij moment stoppen we vol met externe prikkels.” (regels 61-63)

- 1p 7 Citeer uit alinea 8 tot en met 11 de zin die inhoudelijk het meest overeenkomt met bovenstaande zin.

Een kritische lezer zou in alinea 8 van tekst 1 kunnen wijzen op het gebruik van een van de volgende drogredenen: ontduiken van de bewijslast, vertekenen van een standpunt, overhaaste generalisatie, vals dilemma of verkeerde vergelijking.

- 2p 8 Geef aan om welke drogreden het gaat en licht op basis van alinea 8 toe waarom deze argumentatie niet aanvaardbaar is.

“we betalen er een prijs voor. Creatief, economisch, politiek en persoonlijk.” (regels 121-123)

- 3p 9 Geef op basis van de informatie in alinea 7 tot en met 10 aan welke prijs we op deze vier gebieden betalen.

Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter. Geef geen voorbeelden. Eén element is al gegeven.

gebied	prijs die we op dat gebied betalen
creatief:	Ons creatieve denken neemt af.
economisch:	(1)
politiek:	(2)
persoonlijk:	(3)

tekstfragment 1

(1) Er zijn verschillende redenen waarom we in Nederland aan yoga doen. “Je maakt je lichaam flexibeler en daarnaast doen mensen ook graag aan yoga om meer rust in zichzelf te vinden. Het is een stukje mindfulness. In de meeste yogalessen werk je gericht in het moment en focus je op je ademhaling. Alles wat je tijdens zo’n yogales leert, is ook van grote waarde in het dagelijks leven”, zegt Nanneke Schreurs, oprichtster van haar eigen yogastudio. (...)

(2) Yoga leert je rustig te worden. Naast gerichte focus helpt het ook om te weten hoe je inspanning kunt omzetten in ontspanning. “We zijn tegenwoordig altijd maar bezig met inspanning. Sporten, werken, deadlines, telefoon, sociale contacten, het gaat maar door. Alles wat we doen is actief. Het is zo veel, dat we soms niet eens meer weten hoe we echt moeten ontspannen. Bij yoga leer je hoe je je in jezelf kunt keren. Door bewust de ontspanning op te zoeken en middels je ademhaling de rust op te zoeken”, zegt Schreurs.

naar: Paula Vaarkamp

uit: www.rtlnieuws.nl, 15 november 2020

Zowel tekstfragment 1 als alinea 6 tot en met 9 van tekst 1 problematiseren onze leefstijl. De leefstijl en het uiteindelijke gevolg van deze leefstijl worden in deze teksten echter verschillend gedefinieerd.

- 2p 10 Vat samen wat deze leefstijl en het uiteindelijke gevolg van deze leefstijl inhouden volgens tekst 1 enerzijds en volgens tekstfragment 1 anderzijds. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en noteer de ontbrekende antwoorden daarachter. Geef antwoord in volledige zinnen.

	leefstijl	uiteindelijke gevolg van deze leefstijl
tekst 1 alinea 6 tot en met 9	(1a) We stoppen elk vrij moment vol met externe prikkels.	(1b)
tekstfragment 1	(2a)	(2b)

- 1p 11 Leg op basis van de informatie in tekstfragment 1 uit waarom yoga **wel** of **niet** aansluit bij wat de auteur van tekst 1 graag wil bereiken. Neem de nummers uit onderstaande zin over en zet je antwoord daarachter.

Yoga sluit (1) (kies uit: *wel/niet*) aan bij wat de auteur van tekst 1 graag wil bereiken, want ... (2)

Tekst 2 Ook als AI onze teksten schrijft, moeten we zelf blijven leren denken

- 1p 12 “Het is een ingrijpende ontwikkeling” (regels 29-30)
Welk argument voor deze uitspraak staat in alinea 2?
Geef geen voorbeelden.

- 3p 13 “De analogie klopt namelijk niet.” (regels 85-86)
In alinea 5 tot en met 7 staan deze analogie en de kritiek daarop centraal.
Leg uit om welke analogie het gaat, wat volgens alinea 6 de inhoudelijke overeenkomst tussen beide delen van de analogie zou zijn en wat er volgens de auteur van tekst 2 niet klopt aan deze analogie.
Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter.

Het gaat om de analogie tussen ...	(1) en (2)
De inhoudelijke overeenkomst tussen beide delen van de analogie zou volgens alinea 6 zijn dat ...	(3)
De analogie klopt niet, want ...	(4)

- 1p 14 “Het leren ‘prompten’ is geen vervanging daarvoor.” (regels 107-108)
Waarom is leren prompten volgens tekst 2 geen goede vervanging voor leren schrijven?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 1p 15 Een kritische lezer zou kunnen beweren dat in alinea 10 nadelen worden overdreven.
Leg uit waarom hier sprake zou zijn van het overdrijven van nadelen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

- 1p 16 “Wat in elk geval centraal moet blijven staan, is het zélf leren denken en dus formuleren in taal.” (regels 134-136)
Citeer uit zowel alinea 8 als alinea 10 een argument waarom juist het zelf leren denken en formuleren in taal centraal moet staan.
Noteer de alinea nummers en schrijf per alinea je antwoord daarachter.

- 2p 17 Welke zin geeft de hoofdgedachte van tekst 2 het best weer?
- A De introductie van ChatGPT bewijst dat in het schrijfonderwijs onnodige routinetaken uit handen kunnen worden genomen en er een nieuwe vorm moet worden gevonden voor het leren hanteren van het woord.
 - B Ervaringen met schrijvende AI maken duidelijk dat kunstmatig auteurschap moeilijk te bewijzen valt, maar dat het leren hanteren van het woord wel belangrijk is voor het voortbestaan van onze democratie.
 - C Nu AI teksten voor ons kan schrijven, moeten we ons eens te meer realiseren dat leren denken en formuleren in taal een van de moeilijkste, maar belangrijkste onderdelen van ons onderwijs is.
 - D Tekstgenererende AI schrijft teksten van een vergelijkbaar niveau als die van een doorsnee bachelorstudent en daardoor zal het schrijfonderwijs in de toekomst ingrijpend veranderen.

tekstfragment 2

(1) Hulpmiddelen als ChatGPT gaan niet meer weg en zullen dus hun weg vinden in het onderwijs. Voor sommige opleidingen waarbij schrijven geen kernvaardigheid is, lijkt het logisch dat dergelijke hulpmiddelen een belangrijke rol krijgen, denkt Frank Benneker, informatiemanager Onderwijs aan de Universiteit van Amsterdam. Dat is niet voor alle opleidingen het geval. Maar ook daar waar het maken van een goed betoog belangrijk is, kan generatieve AI helpen dat slimmer te organiseren. Schrijven is daarbij een vaardigheid die niet weggaat, is zijn overtuiging. Hij maakt de vergelijking met het moment dat schaakcomputer Deep Blue won van wereldschaakkampioen Garri Kasparov. “Toen dachten ook velen dat het einde van schaken nabij was. Maar eigenlijk is schaken nog nooit zo populair geweest. Mensen zijn op een andere manier gaan schaken, soms op een veel dieper niveau. Eigenlijk is dit misschien wel een soort uitdaging die we nu ook met talen hebben.”

(2) Er zal in het onderwijs ook veel meer aandacht moeten komen voor mediawijsheid, omdat de algemene beschikbaarheid van generatieve AI het verspreiden van desinformatie en deepfake-beelden makkelijker maakt. Studenten en leerlingen moeten in staat zijn bronnen te controleren op feitelijke onjuistheden en betrouwbaarheid. Erdinç Saçan, docent en onderzoeker bij Fontys ICT: “Je moet altijd kritisch blijven denken. Je kunt dit soort dingen eigenlijk alleen goed inzetten als je ter zake kundig bent. Jij moet de fouten eruit halen.”

naar: Thijs Doorenbosch

in: www.agconnect.nl, 14 april 2023

De auteur van tekst 2 en Frank Benneker, genoemd in alinea 1 van tekstfragment 2, geven allebei hun mening over het gebruik van AI bij het schrijfonderwijs.

- 2p 18 Geef aan of de auteur van tekst 2 en Frank Benneker het uiteindelijk **wel** of **niet** met elkaar eens zijn over het gebruik van AI bij het schrijfonderwijs en leg uit waarom.
Neem de nummers uit onderstaande zin over en zet je antwoord daarachter.

De auteur van tekst 2 en Frank Benneker zijn het uiteindelijk (1) (kies uit: *wel/niet*) met elkaar eens over het gebruik van AI bij het schrijfonderwijs, want ... (2)

In tekstfragment 2 wordt een vaardigheid genoemd die noodzakelijk is bij het werken met ChatGPT. Volgens tekst 2 leer je deze vaardigheid juist door te (leren) schrijven.

- 1p 19 Welke vaardigheid is dat?

Overkoepelende vragen bij tekst 1 (Denken we wel genoeg?) en tekst 2 (Ook als AI onze teksten schrijft ...)

Volgens tekst 1 (alinea 6 tot en met 8) en tekst 2 (alinea 7 tot en met 9) wordt denken onmogelijk gemaakt door het gebruik van technologie.

- 2p 20 Geef per tekst aan hoe technologie het denken onmogelijk maakt. Noteer het nummer van de tekst en zet je antwoord daarachter. Geef antwoord in volledige zinnen.

In tekst 1 en tekst 2 komt het functioneren van onze democratie aan bod.

- 4p 21 Geef per tekst aan wat er nodig is voor een goed functionerende democratie en op welke manier aan deze voorwaarde kan worden voldaan.
Neem de nummers over uit onderstaande tabel en zet je antwoorden daarachter.

	tekst 1	tekst 2
Voorwaarde voor een goed functionerende democratie:	(1a)	(2a)
Manier om aan deze voorwaarde te voldoen:	(1b)	(2b)

Tekst 3 Zal de deelauto ooit de privéauto van de troon stoten?

Stel, jouw school gaat meedoen aan een debatwedstrijd over de stelling 'De eigen auto moet plaatsmaken voor de deelauto'. Jij zit met enkele medeleerlingen in een team dat voorstander is van deze stelling. Samen bereiden jullie het debat voor. Als hulpmiddel bij de voorbereiding krijgen jullie tekst 3 van de docent Nederlands.

Je maakt eerst een analyse van de globale opbouw van tekst 3.

- 1p 22 Hoe kun je alinea 1 in je analyse het best typeren?
Als een alinea die
- A een samenvatting geeft van de belangrijkste thema's uit de tekst.
 - B een toekomstverwachting bevat die door de tekstinhoud wordt ondersteund.
 - C het onderwerp van de tekst introduceert met een prikkelende bewering.
 - D het standpunt laat zien dat in de tekst nader wordt onderbouwd.

Een teamgenoot wil als argument voor de stelling inbrengen dat de deelauto nu al in populariteit toeneemt.

- 3p 23 Noteer drie kanttekeningen uit alinea 4 die aantonen dat dit geen sterk argument is. Nummer je antwoorden en geef antwoord in volledige zinnen.

Uit tekst 3 kunnen voordelen van de eigen auto worden afgeleid. Je verwacht dat een tegenstander deze voordelen zal inbrengen als argument tegen de stelling.

- 3p 24 Noem drie voordelen van de eigen auto. Baseer je antwoord op alinea 5 en 6. Nummer je antwoorden.

“Zal een nieuwe generatie de auto van zijn sokkel stoten?”
(regels 127-128)

Je verwacht dat het antwoord op deze vraag in het debat als argument genoemd zal worden.

- 1p 25 Wat is het beste antwoord op deze vraag, gelet op alinea 7 tot en met 10?
- A Ja, want de eigen auto wordt door de huidige generatie niet meer gezien als noodzakelijk bezit.
 - B Ja, want de huidige generatie krijgt te maken met alle nadelen die een eigen auto met zich brengt.
 - C Nee, want de jongeren van nu zullen weer meer gebruik gaan maken van het openbaar vervoer.
 - D Nee, want de kans is groot dat de jongeren van nu later in hun leven alsnog een auto kopen.

Je wilt voor het debat een goed overzicht hebben van de verschillende gevolgen van de deelauto voor het milieu, de gebruiker en de stad.

- 4p **26** Beschrijf deze gevolgen. Neem de letters over uit onderstaande tabel en zet je antwoord daarachter. Baseer je antwoorden op tekst 3. Zorg ervoor dat er correcte Nederlandse zinnen ontstaan. Eén element is al gegeven.

De deelauto is goed voor het milieu, want ...	(a)
Een mogelijk negatief gevolg voor het milieu kan optreden wanneer men de deelauto ...	(b)
De gebruiker van de deelauto verliest ...	(c)
De deelauto biedt de stad een oplossing voor ...	(d)
en kan uitkomst bieden wanneer de eigen auto ...	(e) zijn ecologische grens heeft bereikt.

Bij het debat zullen verschillende typen autobezitters aanwezig zijn.

- 1p **27** Welke autobezitters zullen waarschijnlijk het meest gevoelig zijn voor argumenten die pleiten voor de deelauto, gelet op alinea 7 tot en met 11?
- A** alle autobezitters die minder dan tienduizend kilometer per jaar rijden
 - B** alle autobezitters, ongeacht het aantal kilometers dat zij per jaar rijden
 - C** autobezitters in de stad die minder dan tienduizend kilometer per jaar rijden
 - D** autobezitters op het platteland die minder dan tienduizend kilometer per jaar rijden

In de tekst doen verschillende mensen uitspraken over de toekomst van de deelauto:

- a Andrew Berkhout
- b Carlo van de Weijer
- c een vertegenwoordiger van de Jonge Klimaatbeweging
- d Peter Jorritsma
- e Toon Zijlstra

Om goed overzicht te krijgen, maak je twee groepen: personen die optimistisch zijn over de toekomst van deelauto's en personen die daar pessimistisch over zijn.

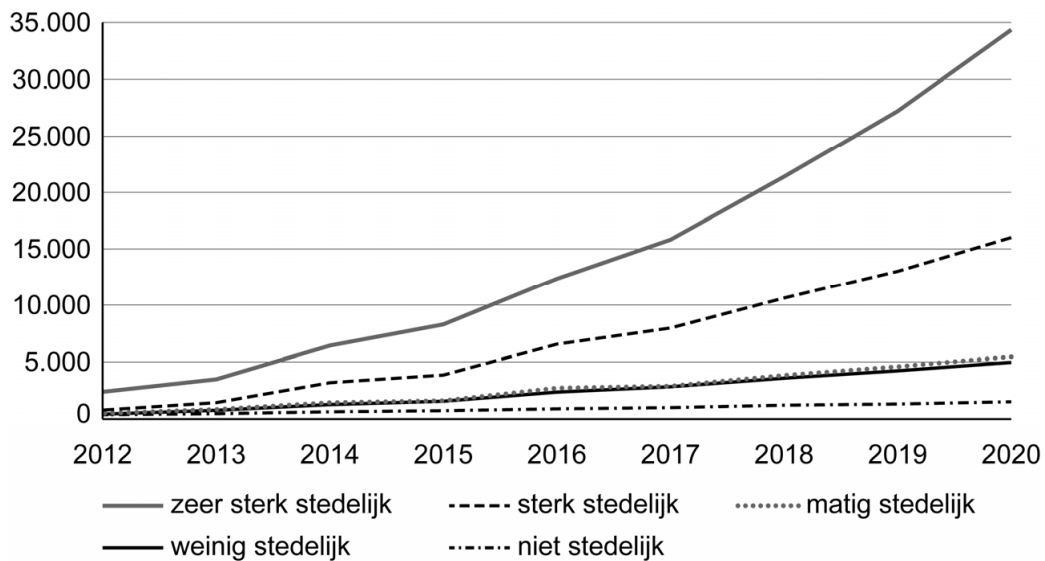
- 2p **28** Geef aan welke persoon tot welke groep behoort. Noteer de termen 'optimistisch' en 'pessimistisch' en zet de letter van de persoon achter de juiste term.

Let op: je houdt één letter over.

Je wilt een feitencheck doen op een deel van de informatie uit tekst 3.
Je gebruikt hiervoor bron 1 en bron 2.

Bron 1 geeft de ontwikkeling weer van het aantal deelauto's in Nederland. Hierbij is onderscheid gemaakt in de mate waarin gebieden stedelijk zijn. Op de x-as staan de jaartallen en op de y-as staat het aantal aanwezige deelauto's.

bron 1

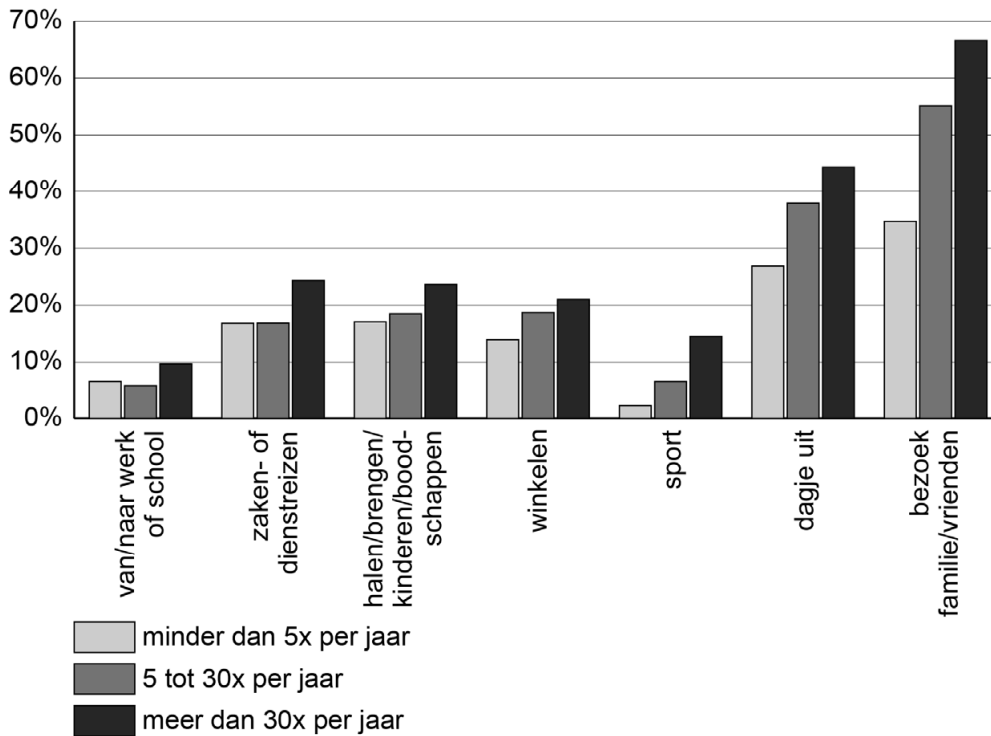
bron: Kennisplatform CROW (2021), Deelauto- en deelfietsmobiliteit in Nederland

Uit de bovenste en de onderste lijn in bron 1 blijkt een verschil tussen het aantal deelauto's in zeer sterk stedelijke gebieden en niet-stedelijke gebieden.

1p 29 Citeer de zin uit alinea 7 tot en met 10 die het best een verklaring geeft voor het verschil tussen deze twee lijnen.

In bron 2 staan de resultaten van een onderzoek naar de redenen voor het gebruik van deelauto's. Op de x-as staan de verschillende redenen en op de y-as de percentages die laten zien hoeveel respondenten deze redenen hebben genoemd. Deelnemers aan het onderzoek mochten meerdere redenen noemen.

bron 2

bron: Kennisplatform CROW (2021), *Deelauto- en deelfietsmobiliteit in Nederland*

2p 30

In alinea 6 van tekst 3 wordt de indruk gewekt dat een deelauto niet geschikt is om het netwerk van vrienden en familie bij elkaar te houden. Beargumenteer waarom deze indruk **wel** of **niet** wordt ondersteund door de gegevens in bron 2. Neem de nummers uit de onderstaande zin over en zet je antwoord daarachter. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Deze indruk wordt (1) (kies uit: *wel/niet*) ondersteund door de gegevens in bron 2, want ...(2)...

Tekst 4 Zou ons nieuws er anders uit kunnen zien?

- 1p 31 “Dat ritueel heeft lang geduurd, maar het is voorbij” (regels 14-15)
Noem twee redenen waarom dit ritueel nu voorbij is. Baseer je antwoord op alinea 2.

In alinea 2 tot en met 4 beschrijft de auteur een mislukte poging om een probleem op te lossen.

- 4p 32 Noteer het probleem, de oplossing en de redenen voor het mislukken. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter. Zorg dat er volledige zinnen ontstaan.

Dit is het probleem dat de auteur ervoer:	(1)
Dit is de manier waarop zij dit probeerde op te lossen:	(2)
Deze oplossing mislukte, omdat	(3) het moeilijk blijkt om je terug te trekken uit de maatschappij.
Hier noemt de auteur drie verschillende redenen voor:	(4a)
	(4b)
	(4c)

Auteurs kunnen de interpretatie van de tekst beïnvloeden door op bepaalde zaken extra nadruk te leggen.

- 1p 33 Op welk aspect van negatieve mediaberichtgeving wordt zowel in alinea 3 als in alinea 4 extra nadruk gelegd?
Het aspect dat negatieve mediaberichtgeving
- A een Amerikaans fenomeen is.
 - B onontkoombaar is.
 - C steeds angstwekkender wordt.
 - D steeds sneller tot ons komt.

In alinea 5 wordt duidelijk gemaakt dat de huidige nieuwsberichtgeving negatieve gevoelens veroorzaakt.

- 1p 34 Welke van onderstaande combinaties geeft het best weer hoe de auteur zich voelt?
- A geërgerd en rusteloos
 - B machteloos en terneergeslagen
 - C vertwijfeld en verdrietig
 - D wanhopig en gestrest

De tekst werpt de vraag op: “Wat te doen?” (regel 71)

Het vervolg van de tekst maakt duidelijk welke oplossing volgens Ripley nodig is.

- 3p **35** Vat samen welke oplossing nodig is, op welke manier deze oplossing kan worden bereikt en wat het uiteindelijke doel is van deze oplossing. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter. Gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 35 woorden.

oplossing	(1)
manier	(2)
uiteindelijke doel	(3)

De titel van tekst 4 luidt: “Zou ons nieuws er anders uit kunnen zien?”

- 1p **36** Hoe kijkt de auteur van de tekst hier tegenaan?
- A Zij denkt dat dit niet kan, wat blijkt uit de vele argumenten die ze geeft om te ondersteunen hoe lastig dit is.
 - B Zij denkt dat dit niet kan, wat ze laat zien door te zinspelen op tekortkomingen in Ripleys oplossingen.
 - C Zij denkt dat dit wel kan, wat blijkt uit het feit dat ze in de tekst ook haar eigen oplossingen aandraagt voor het probleem.
 - D Zij denkt dat dit wel kan, wat ze laat zien door Ripleys visie in eigen woorden over te nemen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.